

Från surbrunn till SPA

Några nedslag i Christwalla Helsobrunns historia

av Monica Björklund

Under år 2012 har vår hembygdsförening tagit över ansvaret för det kulturarv som är kärnan för tätorten Kristvallabrunn, nämligen Kristwalla Hälsobrunn. Kristvallabrunn har idag ca 300 invånare. Sitt namn har orten fått först på 1900-talet, då poststation inrättades där år 1942. (Den blev bara kvar till 1970.) Tidigare kallades bebyggelsen, som under 1800-talet vuxit upp runt hälsobrunnen tillhörande gården Rössbo Släta, helt enkelt för Helsobrunnen, med postadress Trekanten.

Christwalla Helsobrunn – med 1800-talsstavning – var en brunns- och badanläggning. Dess 1800-talshistoria finns berättad av min far Sven Forsberg i Hembygdskrönika 2001, s 152-161. I dagens mer lättillgängliga digitala arkiv har gått att finna en del fördjupande fakta kring det hälsobringande vattnets historia och dess betydelse för trakten även på 1700-talet.

Rapporterad 1754 till Collegium Medicum

Det äldsta belägget för att en surbrunn varit känd i Kristwalla är daterat 1754. Surbrunn var det begrepp man använde för en källa eller källbrunn med järn- och koldioxidhaltigt vatten. I en bok med den typiska 1700-talstiteln *Kort Berättelse/ med Förteckning* uppå

den typiska 1700-talstiteln *Kort Berättelse/ med Förteckning uppå de wid närvarande tid i Sverige upptagne, och måst bekante MINERAL-Brunnar/Landskaps wis anförde*, Sammanfattad af Abr. Abr:son Hülphers, tryckt 1770, anges följande (s 23-24):

XII. §. Brunnar i Småland och Calmare Län

Christwalla wid Rössbo gård, 2½mil från Calmar, är upptagen 1754 af Assess. Wahlbom.

Vem var Assessor Wahlbom?

Johan Gustaf Wahlbom var läkare och naturvetare. Han blev Kalmars förste provinssiäläkare 1753, efter studier för Linné och fortsatt utbildning i Tyskland, där han bl a studerade ögonsjukdomar. Han har också kallats för starroperationens fader. Trots att han var en av Linnés favoritlärljungar, bestämde han sig för att inte resa, något som de flesta av hans Linnés lärljungar gjorde, utan han tog plats som provinssiäläkare i Kalmar, en tjänst som han innehade i mer än fyrtio år. Han blev utnämnd till assessor och "förste lifmedicus" år 1794, då han slutade sin tjänst som provinssiäläkare. År 1808 dog han i Kalmar.

Enligt Svenskt biografiskt handlexikon utmärktes hans läkargärning i Kalmar av "den synnerliga omvårdnad han ägnade åt allmogens upplysning i hälsovård". Ett led i denna gärning var även hans intresse för hälsobrunnar, något som han lärt från Linné. En person som han lärde känna väl var Jonas Carl Linnerhjelm på Ebbetorp i Dörby. Linnerhjelm hade då ärvt Rössbo i Kristwalla av sin far. Trots att Jonas Carl Linnerhjelm var en resande människa – berömd för sina akvareller och reseskildringar – och även var sk protokollsekreterare i Stockholm, finns han med som närvarande vid ägoskiftande i Rössbo och i vägprotokoll, där surbrunnen och brunnsгästerna nämns.

Linnerhjelm, den engelska parken och Rössbo Surbrunn

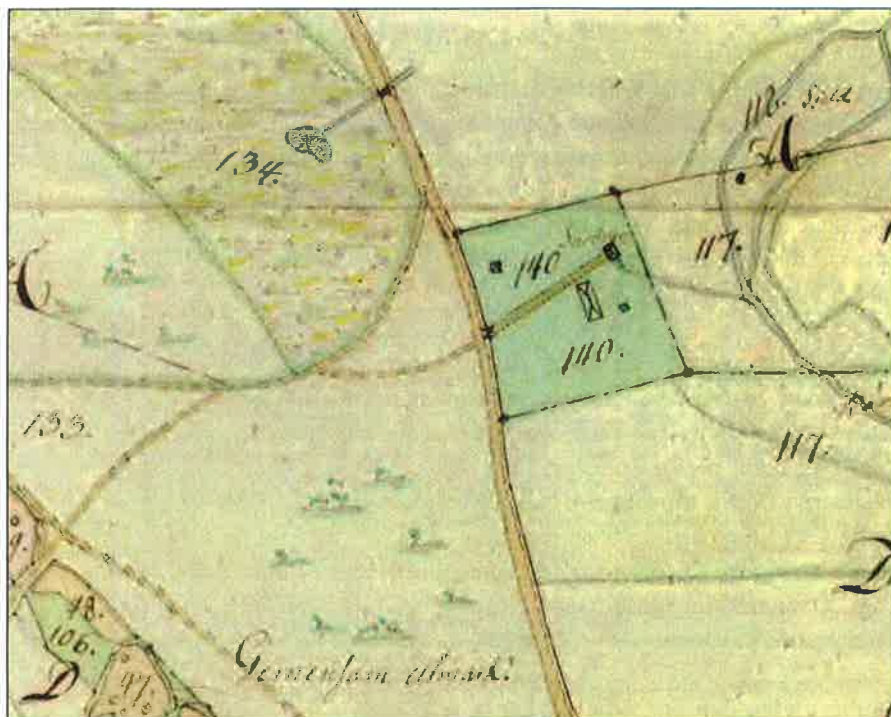
Linnerhjelm blev också känd för sina fina parkanläggningar i Ebbetorp, Dörby. Kanske hade han också ett finger med vid anläggandet av en brunns-park vid Rössbo Surbrunn? Därom kan man bara spekulera. I Kristvallas husförhörsböcker framgår att platsen för surbrunnen började benämnas Surbrunn. Den förste som är kyrkbokförd på platsen under de första åren av 1800-talet är en trädgårdsmästare vid namn Daniel Lundgren.

Rössbo Surbrunn - viktig allmänning i storskiftet 1812

I maj - juni 1812 samlades bönderna i Rössbo Släta tillsammans med en lantmätare för att förrätta storskifte. Det var som vanligt genomgång av ägorna. Då noterades också följande i protokollet:

/--/ efvensom beslutades att den å byens ägor belägne Surbrun skall hädanefter

Karta över storskifte för Rössbo Släta 1812. Område 140 benämns Surbrunn.

wara gemensam för alla jordägare, så att de av brunsinkomsterne efter hemmans-talet draga lika förmån, hvaraf följer att de också blifwa lika delaktige uti de bygna-der och reparationer som både nu och framdeles för brunsgästernas bekvämlighet kunna finnas nödvändige.

Lantmätare Jonas P Berggren avslutar protokollet så:

I anseende till förrättningsmannens förestående brunsdrickning och delägarnas snart tillstundande höbergsgel, uphörde göromålet för denna gången /---/

Brunnsdrickning var alltså redan då en organiserad verksamhet, som man tog be-talt för under brunsdrickningsperioden, vilken varade från midsommar till augusti. Man ordnade på olika sätt för en skara gästers bekvämlighet, troligtvis med förebil-der från de stora kurorterna som växt fram under 1700-talet, t ex Ronneby Brunn.

Allmänningen säljs. En brunns- och badanläggning växer fram

Man kan gissa att ju mer verksamheten ökade fram mot 1800-talets mitt, desto större

krav ställdes på "brunnsgästernas bekvämlighet", som byns bönder skulle stå för enligt storskiftet.

Då beslöt Rössbos bönder sig för att sälja allmän-ningen 1859 till en yngling från Ramneryd. Han hette Lorentz Petersson och blev så småningom min farmors far. Den unge mannen, 27 år då, stod som vanför i kyrk-boken. Av någon anledning hade han förlorat ett ben och hade träben. Kanske hade han p g a dessa problem fått någon kur vid en kurort? Han tog i alla fall raskt itu med att bygga upp en brunns- och badanläggning en-ligt den tidens mode. Begreppet "surbrunn" använde han inte mer, utan nu blev det Christwalla Helsobrunn. Under 1860-talet lät han bygga badhus, vattenkiosk, brunns hotell och restaurang, societetssalong, m m. Troligtvis hörde också ett par gästvillor till anläggningen. Man tog emot ett par hundra gäster under säsongen juni-augusti.

Lorentz Petersson, brunnsinten-dent 1859-1886.

Inskrivningsbok för gästerna

Gästböcker finns bevarade för verksamheten under Lorentz Peterssons tid. Den äldsta, *Hufvudbok för Christwalla Surbrunn 1865 – 1880* ger intressanta fakta

"Gårnåmålaren" Axel Roth målade på 1880-talet tre oljemålningar över Christwalla Helsobrunn. Här ses i mitten med käpp och hatt brunnsintendenten Lorentz Petersson själv bland brunns-gästerna. T v om allén ligger badhuset med 20 badrum, i mitten vattenkiosken, t h den s k societetssalongen med utrymme för sällskapsliv och kägelspel.

Badhotellet och allén ner till vattenkiosken över hälsobrunnen, inramad av badhus och salong. Målning av Axel Roth från 1880-talet.

om verksamheten. Varje säsongsgäst är inskriven med namn, ibland ålder, hemort, ibland sjukdom och erlagd avgift. Avgiften var olika för ståndspersoner, allmoge, fattiga eller utfattiga (ingen avgift). Det finns även en bok 1881-1885.

Nr	Namn	Ålder	Hemort	Avgift
1	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
2	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
3	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
4	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
5	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
6	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
7	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
8	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
9	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
10	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
11	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
12	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
13	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
14	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
15	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
16	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
17	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
18	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
19	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
20	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
21	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
22	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
23	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
24	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
25	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
26	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
27	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
28	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
29	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2
30	Andersson, Erik	40 år	Christwalla	2

Vilka var gästerna vid Christwalla Hälsobrunn?

Genom gästböckerna kan man få en uppfattning om vilka brunnsgästerna var. De kom från de närmaste omgivningarna i södra Kalmar län och på Öland inom ca fem mils avstånd. Om vi tar år 1879 som exempel, så skrevs 147 gäster in, varav 37 betalade som ståndsperson, 100 som allmoge och 10 som mindre bemedlade. Ibland betalade socknen för dem som betecknades som "utfattige". Ståndspersonerna var ofta borgare från Kalmar. Man känner igen namn som häradshövding Torpadie, rådmann Jeanson, fröknarna Krusenstierna, herr källarmästare Witt, fröken Sylvander, patron Bruun, herr Kröger.

En ögonvittnesskildring finns i Folkminnen från Nybro stad och Madesjö socken, folklivsintervjuer från Landsmålsarkivet i Lund, nedtecknade av Sigbritt Plaenge-Jacobsson 1948. Där finns en intervju med sageskvinnan Amanda Joelsson, som var lärarinna vid Hälsobrunnens folkskola under 1880-talet. Hon berättar så här om gästerna vid brunnen:

Många var så eländiga, när de kom stödjande sig på käppar och kryckor. Andra drogs på kärror eller sjukvagnar ner till badanstalten. /---/ Det var emellertid inte endast sjuklingar vid brunnen. Även friska människor kom dit, särskilt Kalmarbor. Hela familjer kom flyttande ut på sommarnöje. De åkte med tåg till Trekanten, och där hämtades de i en stor omnibus för tjugo personer, som var hästdragen. Den var förspänd med ett par vita hästar." (Anm: Järnvägen invigdes 1874.)

På denna målning av Axel Roth ser man t v badrestauranten och t h badhotellet. Gästerna anländer med den s k brunnswursten eller omnibussen, dragen av två vita hästar.

Den gamla vattenkiosken är rekonstruerad över hälsobrunnen på 1950-talet. De öppningsbara fönstren är original.

Att "dricka brunn" för att bli frisk

Man drack brunn huvudsakligen av hälsoskäl. Sjukdomstillståndet registrerades vid inskrivningen. En läkare besökte hälsobrunnen en gång i veckan. Ett särskilt läkararvode togs ut för de gäster som ville konsultera honom. Kända som brunnsläkare vid Christwalla Helsobrunn var t ex dr A G Söderbaum och dr J Göransson från Kalmar. Den senare tillämpade även behandling med elektricitet med "konstant och avbruten ström". Han var en sk gnistdoktor, som gav elektricitet antingen i form av stötar eller som likström. Vilken sorts apparatur han använde vet vi inte. En bild av hur det kunde gå till finns i Anders Hults bok "Dricka brunn" – Om gamla tiders SPA, s 97-100.

Sjukdomstillståndet, som man finner exempel på i inskrivningsboken, är varierande, men värk är dominerande. Man finner t ex "werk i benet, werk i höften, werk i sidan, reumatisk werk, werk i hela kroppen". Andra åkommor är "matthet, bleksot, hufvudyra, qvaf i bröstet, fluss och skrofvel (svulster), stenpassion (prostatabesvär), bröstplågor, nerflidande", m m.

För att brunnsdrickningen skulle ha en botande effekt fanns vissa förhållningssätt och förskrivningar, som brunnsläkaren förmedlade. Vattenkuren skulle pågå minst 3-4 veckor i sträck. Man skulle återkomma tre år i sträck för optimal effekt. Gäst nr 55 på gästbokssidan på bilden ovan, Jenny Andersson, 13 år, har följande notering i sjukdomskolumnen: "Verk. Första året lå hon, 2:a året geck hon på kryckor, 3:e året frisk."

Mycket vatten drack man

Själva drickandet skulle tillgå så att man drack på fastande mage tidigt på morgonen. De fattiga började redan kl 6; därefter följde gästerna i rangordning fram till frukosten ca kl 8. (Jämför uttrycket: "Fint folk kommer sist".) Man drack långsamt 2 - 3 dl vatten åt gången ett glas i kvarten. Sammanlagt borde man dricka 2-3 l varje morgon, allt enligt läkarens ordination, samt hålla sig i rörelse.

Miljön runt vattenkiosken, där munsken serverade antingen kallt eller lummigt vatten, skulle vara lugn och harmonisk för bästa effekt. Man skulle tala tystlåtet med varandra och absolut inte bråka i vattenkön. Man skulle röra sig lugnt, så att vattnet stilla trängde ut i kroppens alla porer. En verksamhet som kunde anbefallas var att gunga. Den som bröt mot reglerna fick böta något öre till "brunnsfiskalen", pengar som skulle användas till "trivselåtgärder".

Kristvalla Brunnsbalk

Reglerna vid Kristvalla Hälsobrunn finns nedtecknade på rim och i en skämtsam ton i "Kristvalla Brunnsbalk, gillad och antagen å lagtima brunnsbalken år 1864".

Brunnsbalken innehåller fyra kapitel:

Kapitel 1: Om wattnets drickning o hvad därtill hörer. **Kapitel 2:** Om badning och huru gäst bör sig lagligen torka. **Kapitel 3:** Om hälsning brunnsbalken emellan. **Kapitel 4:** Om rättgångar och hvad dermed sammanhänger. Det hela låter strängt, tills man läser sista paragrafen: *Processen muntlig är, här skrifs ej protokoller. Ty hela saken är – likt lagen – bara joller.*

De gäster som blev friska, kunde tacka genom att offra sin käpp. Man hängde upp den i en stor gran nära källan. Några av dessa kvarglömda käppar finns kvar i vår familj. På en del finns namn eller initialer.

De tillfrisknade gästerna lämnade som tack sina käppar upphängda i en gran i parken. Här ett urval.

Vattnets kvalitet

Redan på Lorentz Peterssens tid testades vattnets kvalitet i laboratorium ett par gånger: år 1871 och 1880. I bevarade protokoll finns resultatet, som 1871 sammanfattades av Med Dr N P Hamberg på följande sätt: "Wattnet tillhör de sk Jernsurbrunnarnas klass och dess verksamaste beståndsdel är den kolsyrade jernoxidulen, hvars mängd visserligen synes liten, men är nästan lika med den uti flera mycket använda svenska hälsobrunnar." Vid en under 2012 genomförd vattenanalys, konstateras av företaget Eurofins att vattnet idag är tjänligt med anmärkning på järnhalt på 2,8 mg/l, färg (ockra) och turbiditet (grumlighet).

Man gymnastiserade också. En gäst skriver i tidningen Kalmar den 20 juli 1876 en insändare med rubriken "Ett kort besök wid Christwalla brunn- och badinrättning":

Den Lingska wetenskapen tillgodoses af en utaf alla härstädes mycket omtyckt gymnast.

Här syftas på Per Henrik Ling (1776 – 1839), som la grunden till frisk- och sjukgymnastiken i Sverige. På tavlorna från brunnsmiljön ser man också att det spelades krocket i parken, där den populära slänggungan också användes. Det fanns en kägelsbana i en byggnad, tillsammans med den s k societetssalongen, där fester hölls.

Den anonyme insändaren 1876 beskriver vidare tillvaron vid brunnen:

Men nöjena? Ja, de äro naturligtwis inskränkta till hwad sällskapet i den wägen sjelf kan åstadkomma. Man snackar, promenerar, gör utflygter i det gröna, spelar kille om pepparkakor med det täcka könet i någon skogsbacke. Brunnshal (...) med regementsmusik och wälkomsthelsing till damerna, hwarå desamma ej blefwo swaret skyldiga, hafwa ej heller saknats.

En viktig hal hölls söndagen efter midsommar, då inte bara badgästerna deltog, utan även ungdomar från hela trakten och även från den växande köpingen Nybro, kom i stora skaror.

Ytterligare en artikel, "Korrespondens från Christwalla" av signaturen Sigurd Tern i tidningen Kalmar 1872-08-03, beskriver hur den tidens nya teknik lockade till nöje:

Nu göra wi en tur genom parken; se ej åt de lockande smultronkorgarne der till wenster under den stora granen (...); låtom oss i stället undersöka anledningen till folksamlingen midt emot. Jaså, det är "gubben med skåpet"! Ett sorgligt bewis på alltings stegring i pris är att den traditionella "sex styfwer titten" förwandlats till "4 öre personen både för små och stora", men så får man ock se underbara tafior, t ex "en munkeprest och en nunna med ett kritter, jag tror det är en tiger" eller "fåglar, törneblommor och en mamsell" samt höra den märklige förklaring att "här behöfwer man ej blunda med ena ögat och hålla handen för det andra, för jag har så stora glas".

En beundrad brunnspark

Resterna av en brunnspark med förebilder i den engelska parken finns fortfarande kvar. Det är främst den gamla allén ner till hälsokällan. Den består av olika sorters lövträd, såsom lönn, alm, ask och avenbok. Tyvärr är almarna idag döende p g a almsjuka. Ett besked om parkens ålder kan ovanstående artikel från 1872 ge:

Den gamla allén består idag av åldrade och delvis döende träd. T v syns två avenboks, som nämns i texten från 1872.

(...) tar jag mig friheten, hr redaktör, att uppvakta er med en skrifwelse om och från Kristwalla Helsobrunn, ty jag wet att er ärade tidning är en wän av framåtskridande och detta är ett epitet, som med skäl kan tilläggas denna helsowårdsinrättning. När man som jag ett par år warit borta härifrån kan första anblicken ej undå att angenämt öfverraska. Planteringarne i den efter ritning af arkitekten H Elfwing smakfullt anlagda brunnsparken, hwilka för ej längesedan woro så små att man med ett ögonkast öfverskådade hela lokalen, hafwa nu så skjutit i höjden att de nästan öfwerallt lämna en angenäm skugga och blicken fägnas av wackra löfsalar och lofwande parkträd af alla slag, t o m några bokar, resa sina dunkelgröna kronor mot den blå himlen och midt ibland denna grönska plaska de fina strålarne af en liten springbrunn.

Belönade ansträngningar

Därför blir det inte förvånande att hitta en liten notis i Kalmar-tidningen i okt 1871. I ett referat från Hushållningssällskapets möte beskrivs hur en "silfwerbägare med inskription (...) å sällskapets wägnar tilldelas brunnssintendenten Lorentz Petersson i Christwalla för hans osparda och trägna möda att af en förr ofruktbar kulle bereda en nu wacker och winstgifwande fruktträdgård."

Motgångar och hårda tider

Redan 1879 finns en tidningsnotis om att Christwalla Helsobrunn fått konkurrens inom församlingen, då en av baderskorna öppnat eget badhus. Om detta syftar på ett badhus invid prästgården i Gunnabo är obekant. Mer känt är att man i Nybro köping började planera för att anlägga en brunns- och badanläggning. Den nya järnvägen hade givit skjuts åt utvecklingen. År 1881 togs beslut att bygga en mycket större och "fashionablare" anläggning än den i Kristwalla med en stor park i anslutning till tallskogen mot Qvarnaslät och gölen däremellan. Under slutet av 1880-talet blev det ekonomiskt svårt för Lorentz Petersson att leva på sin rörelse med tillhörande lanthandel. Den gård han ägt i Kopparbo under 1870-talet såldes redan 1879. Hans stora familj fick inrätta sig i en liten stuga i kanten av brunnsparken, som också inrymde en snus- och snusdosefabrik.

År 1886 – sjukdom, död och konkurs

År 1886 blev ett särskilt svårt år för Lorentz Petersson. Hans hustru dog på våren efter en lång tids sjukdom, och han blev ensam med tio barn i varierande ålder. Den yngsta – min farmor Ellen – var 7 år. Konkursen blev ett faktum under hösten. Sonen Carl, 20 år, som då i många år hjälpt sin far med driften av badhuset, främst med ångmaskinen, blev kallad till konkursförhör, men stack då till Amerika, där han sedan slog sig samman med den smålänning, som var skiftnyckeln uppfinnare. De båda blev så småningom framgångsrika.

Lorentz Peterssons konkursbo

tillhöriga fasta egendomen Christwalla helsobrunn med tillhörande jord och byggnader kommer att genom exekutiv auktion, som förrättas å landskansliet härstädes tisdagen den 7 nästföljande december, kl. 11 f.m., till försäljning utbjudas. Denna till 14,000 kronor saluvärderade egendom, belägen i Christwalla socken, 0,5 mil från sockentyrkan, 1 mil från järnvägsstationen Trekanten och 2,5 mil från Kalmar, utgöres af 2 tunn- och 21 lappland från hemmanet Släta Möjbo afföndrad jord, hvaraf större delen innehåller trädgård och en wacker park. Å lägenheten finnas, förutom en mycket anlitad helsotälla, två boningshus, innehållande tillhops 26 större och mindre rum jemte två kök m. m., ett brunnshus, en salongsbyggnad med lägelbana, två badhus med tillammans 21 badrum jemte duschrättningar och rörledningar, en ladugårdsbyggnad samt tre mindre hus.

Konkursförvaltningen.

Annons i tidningen Kalmar 1886-12-01.

Genom offentlig auktion, som

förrättas på Kristwalla Helsobrunn fredagen den 15 april och börjas kl. 11 f.m., kommer att för Lorentz Peterssons konkursmassas räkning försäljas: en snusfabrik med inventarier, en lokomobil, en gammal ångpanna och diverse badhusinventarier, en stryflugn, 2 st. kökspislar och flere jernkaminer, en decimalväg, en mangel och snickareverktyg, silfver, koppar, malm, glas och porälin, jern- och bledsaker, husgerådsaker och möbler, fängkläder och linne samt en del öfjakra fordringar. Sätte köpare få 2 mån. betalningsansånd. Spåstorp den 2 april 1887.

P. D. Carlsson.

Auktionsannons för inventarier 1887-04-06.

Konkursannonserna berättar

Lorentz Petersson själv fick genomlida konkurs med auktion både för badanstalten och för hans personliga ägodelar. Det sägs att familjen bara fick behålla en tallrik med bestick per person. De yngsta barnen togs omhand av andra familjer under några år. Lorentz satte igång med att tillverka förutom snusdosor av näver även pipor och kammar av horn.

Ny brunnsägare

Något senare på våren 1887 kunde man läsa följande notis i tidningen:

Å exekutiv auktion, som i går förrättades å härvarande landskansli försålades lägenheten Kristwalla helsobrunn för ett pris av 5 430 kronor till Carl Johansson i Stämmeryd.

Den nye ägaren Carl Johansson gjorde försök att driva brunnsrörelsen vidare. Någon annonsering inför brunnsterminerna står inte att finna i tidningen Kalmar längre. Hotell och restaurang drövs av en arrendator och var dock fortfarande en samlingspunkt på sommaren.

En tragisk olycka

En tidningsnotis som finns från sommaren 1887 berättar om en mycket tragisk olycka en sommarkväll vid brunnsshotellet. Det handlar om en kringvandrande skorstensfejare, som en vacker augustilördag förlustat sig i matsalen vid Helsobrunnen. Därefter begav han sig upp på det höga brunnsshotellens tak för att sota, efter att ha skrutit för några åskådare om sin förmåga att "utföra akrobatiska konster" på skorstenen. Det gick emellertid inte så bra, utan han föll ner från taket och skadade sig så illa att

han omkom. Tragiskt nog var det ingen av hans dryckesbröder som visste vem han var, och han hade inga papper på sig. Man trodde sig veta att han sagt sig vara född i Lönneberga, lärt yrket i Vimmerby och nu kom från Kalmar. I församlingsboken noterade prästen honom som okänd, troligen i 30-årsåldern och begravd på socknens bekostnad. Kommer denna gåta att någon gång få sin lösning? Finns han noterad som "obefintlig" i Vimmerbys eller Lönnebergas kyrkböcker?

Eldsvåda

Carl Johansson gav så småningom upp sina försök att få igång verksamheten och sålde brunn- och badanstalten vidare till en annan ortsbo år 1896 för 7000 kr. I tidningen Kalmar noteras: *Den nye egaren ämnar att ställa den gamla välkända inrättningen i god ordning och sedan bjuda såväl de gamla vännerna till frisk luft och helsosamt vatten som ock nya gäster välkomna till badsäsongens början.*

Det gick dock inte så bra, och rent förödande blev det när en brand på hösten 1897 ödelade badhusen. Tidningen skriver: *Elden varseblefs kl. 2 på natten och efter några timmar hade den lagt såväl byggnaden som deri befintliga badkar och öfriga badutensilier i aska. Äfven den dertill hörande lokomobilen blef förstörd. Det nedbrunna var försäkradt i Kalmar läns brandstodsbolag och kommer undersökning rörande eldens uppkomst m m att af vederbörande länsman förrättas.*

Mer tragik

Det gick inte bättre än att misstankar om försäkringsbedrägeri uppstod och stärktes, så att kronolänsmannen och fjerdingssmannen i januari åkte till Helsobrunnen för att häkta brunnssägaren. Han anträffades, som det står, men beredde sig i ett obehagat ögonblick tillfälle att rymma. Därefter var han totalt försvunnen. Den närmaste tiden trodde man att han hastigt begivit sig till Amerika. Dock blev det en liten gosse som

i skogen påträffade mannens döda kropp hängande i ett träd.

Nedgång och förfall

Efter den tragiska händelsen blev det inte så mycket mer med brunnsrörelsen. Badhuset byggdes inte upp. Hotellet stod kvar till 1924. Carl Johansson köpte tillbaka det och rum hyrdes ut

Det gamla brunnsshotellet strax innan det revs 1924.

På ett vykort från ca 1910 syns t v f d brunnssrestauranten ombyggd till skola. T h brunnsshotellet, som revs 1924.

till tillfälliga arbetare i det lilla samhället Helsobrunnen, som vuxit upp runt brunnsrörelsen. Där bodde hantverkare som levat på de "turister" som orten hade haft. Det var t ex skräddare, skomakare, smeder, urmakare, bagare, handlande, bryggare, snickare och målare, m fl. Gästvillorna var för länge sedan sålda till ortsbefolkningen. Restauranten byggdes 1899 om till skola. Hotellet revs och virket användes till nya bostadshus på avstyckade tomter.

Lorentz Petersson klarade sig hyfsat på sin dosverkstad. Vid sekelskiftet hade fem av hans barn emigrerat till Amerika och skickade hem pengar till honom, så att han 1902 kunde köpa tillbaka sin älskade brunnsspark, vilken den yngste sonen Emil röjde upp. Han tog fram grusgångar och bersåer igen. I societetssalongen hade de en gris. Men någon brunnssverksamhet blev det inte. Nybro Brunn hade helt konkurrerat ut Kristvalla Brunn. I Nybro pågick verksamheten till 1940-talet.

Cirkeln är sluten

Min farmors far, brunnssintendenten Lorentz Petersson, levde till 1913. Sju av hans då nio barn åkte till Amerika. Ca 140 brev från syskonen i staden Jamestown i Amerika till syskonen i Sverige finns bevarade. De som var kvar i Sverige fortsatte att bo på den fastighet som styckades av till dem från brunnsparken. Min farmor Ellen drev lanthandel i grannhuset. Min far Sven Forsberg köpte tillbaka ytterligare en tomt från brunnsparken med de hus som byggts av brunnsshotellets virke.

Lorentz Petersson ca 1910 framför sina bikupor.

Där växte jag upp. Själv bor jag nu med familj på en del av brunnsparken, där jag som pensionär ägnar mig åt rosor och bygdeforskning. Madesjö-Örsjö-Kristvalla Hembygdsförening äger den gamla brunnshallén och hälsobrunnen med dess vattenkiosk. Så är cirkeln sluten i min värld.

Källor:

Originaldokument i familjens ägo.
 Abraham Hülphers, Kort Berättelse/ med Förteckning uppå de wid närwarnade tid i Sverige uptagne, och mässt bekante MINERAL-Brunnar/ Landskaps wis anförde, 1770
 Anders Hult: "Dricka brunn" – Om gamla tiders SPA, 2007.
 Sigbritt Plaenge-Jacobsson, Folkminnen från Nybro stad och Madesjö socken, folklivsintervjuer, Landsmålsarkivet i Lund, nedtecknade 1948.
 Sture Ljungdahl, Mina minnen, 1952.
 Tidningen Kalmar, 1864-1918. Digitaliserade svenska dagstidningar, Kungl Biblioteket.
 Svenskt biografiskt handlexikon, digitalt inom proj Runeberg.
 Lantmäteriet: historiska kartor digitalt.
 Foton privata där ej annat anges.

Hembygdskrönika

Madesjö kyrkstallar

Kristvalla gamla prästgård

Franses stuga, Örsjö

